

Sp. 173. Tillaga til þingsályktunar [148. mál]

um nýtingu kolmunna og vinnslustöð á Austurlandi.

Flm.: Helgi Seljan.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að hefjast nú þegar handa um nýtingu kolmunna til veiða og vinnslu. Skal í því sambandi komið á fót vinnslustöð á Austurlandi til vinnslu kolmunnaafurða með frýstingu og þurrkun í huga.

Greinargerð.

Tillaga þessi var flutt á tveim síðustu þingum og er greinargerð nokkuð aukin.

Í sambandi við tillöguflutning þennan hefur flm. stuðst við skrif Magna Kristjánssonar um þessi mál sérstaklega svo og álitargerð og athuganir Sigurjóns Arasonar hjá Rannsóknastofnun fiskiðnaðarins.

Nauðsyn þess, að hér sé við brugðið af fullri einurð og skipulega, er ótvíræð. Hvað snertir sérstaklega þá vinnslustöð, sem tillagan lýtur að, þá þarf hún að vera sem næst veiðisvæðinu. Veiðitíminn er skammur og því þarf stóra hráefnisgeymslu, því mikill hluti slíkrar stöðvar yrði að geta verið frysti- og kæligeymsla fyrir ársvinnsluna, en jafnframt yrði um afurðageymslu að ræða. Útbúnaður þarf að vera til flökunar og annað tilheyrandi frystiþættinum og sama er að segja um búnað til þurrkunar og herslu, en eins og markaðsmál standa í dag verður að leggja aðaláherslu á þurrkunina. Kolmunninn er að vísu afbragðsfiskur til frýstingar, en þar þarf átak í markaðsmálum til að koma þannig að á því sviði verði um verulega nýtingu að ræða.

Ekki þarf að rökstyðja hve sjálfsagt er að reisa slíka vinnslustöð á Austfjörðum, og álit þeirra, sem hér um hafa mest fjallað, er það, að þar sé Reyðarfjörður í fremstu röð. Gagnvart ríkisvaldinu, frumkvæði þess og aðstoð hlýtur það að teljast mjög jákvætt að fiskmjölsvinnsla á Reyðarfirði er í höndum Síldarverksmiðja ríkisins. Aðrir staðir koma að sjálfsögðu til greina, svo sem Vopnafjörður.

Svo vikið sé fyrst að nýtingu fiskstofna og fiskiskipa, þá er ljóst að hér er um mikinn lítt nýttan að ræða, einn fárra þátta í okkar sjávarfangsöflun þar sem aukning er beinlínis sjálfsögð. Einnig er ljóst að skip úr hinum almenna flota okkar hljóta að koma hér inn í myndina. Kolmunnaveiðar hlytu að verða góð búbot fyrir marga sem hlíta þurfa veiðitakmörkunum varðandi sókn í aðra fiskstofna.

Með hinni nýju verðjöfnunardeild í Aflatryggingasjóði ætti að vera kleift að greiða verulegar verðbætur á kolmunnann með beinni ákvörðun ráðherra þar um. Ekki síst er þetta sjálfsagt þegar verðbætur eru í dag greiddar á fisktegundir sem taldar eru í hættu vegna ofveiði, svo sem gildir um ufsa og karfa.

Í ágætri grein Magna Kristjánssonar, sem hér verður vitnað til, kemur hann inn á mörg umhugsunarverð atriði. Hann segir m. a.:

„Umræða um ofnýtingu fiskstofna er fyrirferðarmikil. Samfara þeirri umræðu er stundum bent á að til eru vannýttir fiskstofnar. Það síðarnefnda fær ekki umfjöllun sem skyldi. Þvargað er fram og aftur um ofnýttu stofnana. Lengra nær umræðan oftast ekki og að sjálfsgöðu fæst engin niðurstaða. Margir segja líka, að fiskiskipaflotinn sé allt of stór, og vilja selja bróðurpart flotans eða leggja honum. Þessi floti er nú einu sinni í höndum landsmanna og raunhæfari leið til úrbóta er að finna honum verkefni við hæfi. Kolmunnann ber oft á góma þegar um vannýtta fiskstofna er rætt. Í þessari grein mun ég fjalla um þann ágæta fisk og þá möguleika sem við höfum í dag til að veiða hann.

Kolmunninn er flökkufiskur og ferðast ótrúlega víða í ætisleit. Útbreiðsla hans spannar Norður-Atlantshaf frá Biskayaflóa til Grænlands og allt til Svalbarða. Fiskurinn er smáavaxinn, svo sem ámóta og síld. Hann þykir góður til matar þó nýting hans til manneldis sé skammt á veg komin. Margar þjóðir keppast nú við ýmiss konar vinnslutilraunir á kolmunna, og ljóst er að nýting til manneldis mun vaxa mjög hratt á næstu árum. Nú fer mestallur kolmunnaafli til bræðslu. Fæst úr honum mjög gott og mikið mjöl, en fiskurinn er tiltölulega magur (1—9%) og lýsi úr honum er ekki mikið. Minnst lýsi er í honum um og eftir hrygningu, en á haustin er hann feitastur. Á sumrin og haustin, þegar hann er best veiðanlegur hér við land, er fitan 3—8% og gott hráefni til manneldis. Talið er að kolmunninn verði 10—14 ára gamall og kynþroska líklega 3 ára. Langstærstu hrygningarstöðvarnar, sem vitað er um, eru SV og V frá Írlandi á svokölluðum Porcupinebanka og svo vestur af St. Kildu. Þar hrygnir hann í mars og apríl. Sterkur grunur leikur á að hann hrygni einnig SV frá Íslandi og jafnvel víðar, en á því vita vísindamenn ekki sönnur enn sem komið er. Stofnstærð er áætluð 10—12 millj. tonna og árlegt veiðipól a. m. k. 1,5 millj. tonna.“

Síðar segir Magni:

„Langbest veiðivon er, að því er menn nú best vita, á hrygningarstöðvunum. Einnig við Færeyjar og svo í íslenski fiskveiðilögsögu úti fyrir Austfjörðum og á Dohrnbanka. Það, sem gerir hlut okkar betri en ella, er sú staðreynd, að þegar kolmunninn heldur sig hér við land er hann í besta hugsanlegu ástandi, hvort sem er til manneldis eða mjölvinnslu.“

Þá vísar Magni að þessu áhugamáli sínu, hvernig um of hefur verið talað fyrir daufum eyrum, og tilgreinir rök fyrir nauðsyn aðgerða:

1. Innan tveggja ára verður með einhverjum hætti kvótaskiptur sá afli sem hver þjóð fær að veiða af þessum stofni. Þá hlýtur að verða tekið verulegt tillit til þess aflamagns sem hver einstök þjóð, sem að væntanlegu samkomulagi um aflaskiptingu stendur, hefur veitt þegar að samningum kemur.
2. Ástand ýmissa annarra fiskstofna við landið er þess eðlis, að brýna nauðsyn ber til að nýta alla þá möguleika sem felast í vannýttum stofnum.
3. Afkoma þjóðarbúsins út á við leyfir ekki að tækifæri til aukinnar gjaldeyrisöflunar séu látin ónotuð. Hvað þetta snertir eru möguleikarnir ótvíræðir. Rétt er að benda á í þessu sambandi, að afurðir úr 100 þús. tn. af kolmunna eru ca. 3—4 milljarða kr. virði miðað við bræðsluafllann og mun meiri ef hluti aflans færi til manneldis svo sem sjálfsagt væri.
4. Nokkur hluti fiskiskipaflota okkar er verkefnalaus þann tíma ársins sem helst er von kolmunnaaflla hér á heimamíðum.

Fleiri rök mætti nefna, svo sem atvinnusjónarmið á löndunarhöfnum, afkomu fiskmjölsverksmiðjanna o. fl. o. fl.“

Síðan vísar hann að spurningunni: Eigum við skip? — og segir:

„Ég hef slegið því föstu, að sterk hagsmunaleg rök hnígi að því, að við aukum kolmunnafloann mjög hratt á næstu 1—2 árum. Spurningin er: Höfum við aðstöðu og búnað til þess? Í mínum huga er svarið jákvætt. Ef hefðbundin viðmiðun er notuð eigum við innan við 10 eiginleg kolmunnaskip. En miðað við þróun síðustu ára og miðað við þá staðreynd, að væntanlegar veiðar hér við land eiga sér stað við góðar veðurfarslegar aðstæður (sumar og framan af hausti), tel ég að stór hluti loðnuveiðiflotans sé fær um að sinna þessum veiðum með flotvörpu af nýjustu gerð, og þá á ég við, að skipin noti hvert sína vörpu (ekki tvílembingstroll) . . . .

Við lauslega athugun sýnist mér að um það bil 30 loðnuveiðiskip hafi 1000 hestafla vélar eða stærri og þar með möguleika að draga flotvörpu við sémileg veðurskilyrði. Auk þess eru a. m. k. 3 skuttogarar sérlega hentugir til kolmunnaveiða.“

Lok greinarinnar eru þessi, en hún er rituð í ársbyrjun 1979:

„Eins og áður segir veiddust hér við land aðeins 35 þúsund lestin á s. l. ári af kolmunna. Setjum því markið hátt og veiðum í ár yfir 100 þús. lestin og 200 þús. lestin næsta ár. Þetta er framkvæmanlegt og mundi, eins og ég hef bent á, styrkja stöðuna þegar að kvótaskiptingu kemur, og ekki má gleyma blessuðum ríkiskassanum. Þar hlýtur að vera pláss fyrir þann gjaldeyrisauka sem af þessu hlytist. En til að þetta megi takast verður að hefjast handa. „Sveltur sitjandi kráka en fljúgandi fær.“

Þá vísar hann til Sigurjóns Arasonar, en á aðalfundi Rannsóknaráðs ríkisins (veturinn 1980) flutti hann hið athyglisverðasta erindi um kolmunnann og verður hér nokkuð til þess vitnað.

Um stærð og veiði segir Sigurjón:

„Stærð hrygningarstofnsins í Atlantshafi er talinn vera um 10 milljónir lesta. Árleg veiði úr stofninum getur numið a. m. k. 1,5 milljónum lesta, og hlutur okkar Íslendinga gæti orðið a. m. k. 200 þúsund lestin, ef rétt er að staðið.

Á síðasta ári veiddust alls rúmlega 1,2 milljónir lesta af kolmunna og þar af veiddu Sovétmenn um 760 þús. lestin í Norðausturdjúpi rétt utan við íslensku 200 mílna mörkin.“

Þá vísar hann að kolmunnarannsóknnum sumarið 1979 og verður nánari grein gerð fyrir þeim í framsögu, en þessar tilraunir fóru fram í júlí og ágúst á nótaskipinu Óla Óskars RE og í þurrkhúsi Sæbergs hf. á Eskifirði. Um vinnslutilraunirnar segir Sigurjón svo orðrétt:

„Vinnslutilraunirnar voru framkvæmdar á Eskifirði og var kolmunninn eingöngu unninn í skreið og var verkunin miðuð við tvo markaði, þ. e. gæludýrafóður og til manneldis í Nígeríu. Báðir þessir markaðir vilja kaupa kolmunnaskreið hvort sem hún er slægð eða óslægð, en óslægða skreiðin má ekki vera of feit. Þess vegna gerðum við athuganir á hve lengi væri hægt að þurrka kolmunnann vegna átu og fitu. Kolmunni var þurrkaður í maí og mældist fitan um 2% og hafði það engin áhrif á skreiðargæðin. Í júlílok var fitan komin í 3,5% og virtust mörkin vera þar.“

Í niðurlagi skýrslu Sigurjóns segir hann:

„Kolmunnaveiðar við Ísland eiga að geta aukist verulega og raunhæft væri að stefna að a. m. k. 200 þúsund tonna veiði árlega. Fyrstu árin þyrfti að gera ráð fyrir blönduðum veiðiskap, þ. e. landa hluta kolmunnans úr hverri veiðiferð til bræðslu og hinn hlutinn færi í vinnslu til manneldis, vegna þess að í landi er ekki til næg aðstaða til vinnslu á neyslufiski og eins hitt, að markaðir fyrir kolmunna til neyslu eru óvissir. Þurrkun kolmunnans getur farið fram á sama hátt og þurrkun annars smáfisks og skapast þá samfelldara hráefnisframboð. Einnig þarf að vera nægilega stór markaður fyrir þessa vöru. Töluverður markaður virðist vera á Norðurlöndum og víðar fyrir þurrkaðan smáfisk í gæludýrafóður og stór markaður er fyrir smáfiskskreið til manneldis í Nígeríu. Eins og áður er nefnt er framleiðsla á kolmunnaskreið sú vinnsla sem skilar mestum arði.

Fiskverkendur og neytendur hafa ekki enn þá viðurkennt kolmunnann sem nýja tegund, heldur er sífellt reynt að framleiða úr honum afurðir, sem eru sambærilegar við þá fiskrétti

sem nú þegar þekkjast á markaðnum. Kolmunninn hentar ekki vel í þessa fiskrétti og þar af leiðandi er markaðsverð kolmunnaafurða um 70% lægra en fyrir sambærilegar þorskafurðir.

Engin tæknileg vandkvæði eru á því að veiða og vinna kolmunna í afurðir til manneldis. Málið snýst því raunverulega um það verð, sem framleiðendur geta borgað fyrir hráefnið. Verðið er mjög háð markaðsverði fullunninnar vöru, sem þarf að vera það hátt, að ekki verði tap á rekstrinum.“

Vitnað er beint til greinargerðar Sigurjóns:

„Ef við ætlum okkur það markmið að veiða 100 þús. tonn af kolmunna hvert ár og segjum að við höfum sölusamning upp á 5000 tonn af kolmunnaskreið til Nígeríu, skilaverð 26 kr. á kg skreið. Nýtingin af þessum 100 þús. tonnum verður þá 25 000 tonn í skreiðarverkun og 75 000 tonn í fiskmjölsvinnu. Nýtingin í mjölvinnslunni er 18,5% og skilaverð á kolmunnamjöli er 3,50 kr./kg. Söluverðmæti kolmunnaafurðanna er þá (nóv. 1981):

Kolmunnaskreið	100 millj.
Kolmunnamjöl	50 millj.
Heildarskilaverðmæti	150 millj.

Stærsti kostnaðarliðurinn við þessa verðmætasköpun er olíunotkuknin bæði fyrir veiðiflotann og fiskmjölsvinnsluna. Áætlaður olúkostnaður er 25% af söluverðmæti kolmunnaafurða.“

Frá því tillagan var flutt á síðasta þingi hefur fram verið haldið athugunum á kolmunnaveiðum og vinnslumöguleikum, sem nánar verður vikið að í framsögu. Hér fylgja til viðbótar nokkur áhersluatriði frá Sigurjóni Arasyni, sem m. a. lúta að möguleikum varðandi Reyðarfjörð sérstaklega og eru sett fram með tilliti til nýjustu viðhorfa í loðnuveiðum.

Sigurjón segir svo:

1. Á næstu loðnuvertíð verður óverulegum loðnuaflla landað í mjölvinnslu á Reyðarfirði. Fiskmjölsverksmiðjan á Reyðarfirði er í eigu ríkisins. Hugsanlegt er að nýta aðstöðu verksmiðjunnar að einhverju leyti í aðra vinnslu og þá til dæmis kolmunnavinnslu, og fiskmjölsvinnslu er forsenda fyrir annarri vinnslu.
2. Hugsanleg kolmunnavinnsla á Austfjörðum á að vera fjölhæf vinnsla þannig að hægt væri að framleiða þurrkaðan eða frosinn kolmunna í sömu verstöðinni. Hægt er að nota sömu vinnsluvélarnar fyrir flökun og slægingu bæði í frystingu og þurrkuninni.
3. Á síðasta ári voru veiddar um 1,5—2 millj. tonna af kolmunna, þannig að veiddur kolmunnaafli er í því marki, sem talið var æskilegt veiðipól kolmunnastofnsins. Sovétmenn veiddu um 1 millj. tonna og veiddist stærsti hluti þess afla rétt utan við íslensku 200 mílna mörkin.
4. Aflanum verður skipt í kvóta, líklega eftir 1—2 ár, svo að við höfum ekki misst af lestinni enn þá. Hægt væri að rétta hlut okkar með aflaaukningu á komandi vertíð og nýta stærsta hluta aflans til manneldis, þ. e. með þurrkun og frystingu. Færeyingar hafa keypt verksmiðjuskip fyrir kolmunnavinnslu og um borð eru fjórar vinnslulínur fyrir frystingu á kolmunna. Vinnslugeta skipsins er 60 tonn af kolmunna í frystingu og 50 tonn í mjölvinnslu. Verksmiðjuskipið fylgir kolmunnagöngunni eftir og veiðir þann afla sem fer í vinnslu. Ef skipið getur ekki veitt nóg í vinnsluna, þá getur skipið tekið á móti afla annarra skipa. Verksmiðjuskipið hefur verið á veiðum síðan í apríl og hefur það tvisvar landað fullfermi. Í seinna skiptið landaði það í lok september og fékkst um 5 milljónir d. kr. fyrir farminn. Veiðiferðin tók 2 mánuði og segja forráðamenn skipsins að skipið hafi staðið undir öllum rekstrarkostnaði í þeirri ferð, en sú fyrri gekk ekki eins vel vegna byrjunarörðugleika. Forráðamenn skipsins segja að skipið anni ekki markaðs- eftirspurn. Þeir hafa aðallega selt kolmunnaafurðir (flök og marning) í Austur-Þýskalandi, Englandi, Frakklandi og Bandaríkjunum.
5. Smáfiskvinnslan og þurrkunin mun kosta um 4,5 millj. (gróf áætlun). Tvær slægingar- og flökunarvélar ásamt einum lyftara með uppsetningu, færíböndum og þvottavél munu

kosta um 1,5 millj. Færibandaþurrkari og eftirþurrkunarbúnaður munu kosta um 2 millj. og annað 1 millj. Húsnæði (mjölskemma) S. R. á Reyðarfirði væri vel nothæft fyrir skreiðarþurrkun, en fyrir frystingu þyrfti aðrar aðstæður.

6. Þessar smáfiskvélar væru nothæfar fyrir síldarverkun á haustin og fengist betri nýting á vélum.

7. Kolmunni eingöngu í mjölvinnslu í framtíðinni verður ekki hagkvæmur kostur, en hagkvæmnin liggur í verðmætasköpun á hráefninu í dýrari vöru en fiskmjöli.“

Þau atriði, sem hér hafa verið talin upp, eiga öll við aðra staði einnig, m. a. Vopnafjörð, ef undan er skilin eign ríkisins á verksmiðju á Reyðarfirði.

„Að lokum, ef Íslendingar ætla sér á annað borð að snúa sér að kolmunnvinnslu, þá verða þeir að fara til þess. Ein þurrkstöð eins og talað er um í frumvarpinu og aðstaða til frystingar á flökum og marning mundi veita um 50—60 manns atvinnu auk sjómanna við veiðar og framleiða má úr um 60—100 tonnum af hráefni á dag. Þessi stöð kostaði um 10 millj. kr. ef allt yrði keypt nýtt í hana.

Ef reiknað er með því, að hægt væri að afla hráefnis jafnlengi og Rússar, en það er vitað, að þeir hafa verið á veiðum austur af landinu í 4—5 mánuði eða í 18 vikur, þá ætti verksmiðjan að geta unnið úr 10 000 tonnum.

Í þurrkstöðinni er einn þurrkari með afköst 15 tonn á sólarhring og ef hann er starfræktur í 300 daga á ári, þá færu 4 500 tonn í þurrkun, en hinn hlutinn yrði settur í frystingu annaðhvort sem flök eða marningur.

Markaðshorfur fyrir kolmunnaafurðir virðast vera betri í dag en áður hefur verið.“

Hér lýkur tilvitnun í greinargerð Sigurjóns Arasonar og til viðbótar skal þetta aðeins sagt:

Um hina miklu möguleika á frekari veiði og aukinni verðmætasköpun verður frekar rætt í framsögu, en ljóst er, svo sem sá mikli áhugamaður Magni Kristjánsson hefur bent á, að hér má sækja í sjávardjúp verðmæti, sem nema hundruðum milljóna.

Hér er um brýnt þjóðhagslegt atriði að ræða, jafnt varðandi fiskveiðar og fiskvinnslu. Að einhverri slíkri skipan, sem þessi tillaga lýtur að, þarf að vinna af fullri einurð og gera allt sem unnt er til að nýta þessa auðlind sem best. Því er tillögu þessari enn breytt.